

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

καὶ τὸ κάτερον τῆς ἡλικίας.

Τὰ δημοτικά τῶν Ἑλλήνων ἄσματα, ἐνῶ ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ἐκρίθησαν ὡς ἡ ωραιότερα διαχρῆσις τῆς καρδίας ἐνός κατ' ἐξοχήν ποιητικοῦ λαοῦ, ἐν Ἑλλάδι τόσούτον περιφρονοῦνται ὡς ὀλίγιστοι τῶν πολλῶν ἡμῶν ποιητῶν δύναται νὰ καυχῆθωσιν ὅτι ἔλαβον τὴν περιεργεῖαν νὰ ἴδωσι πῶς ἐτραγούδουν οἱ ἀξέστοι μὲν, ἀλλ' ἀληθινοὶ ἐκεῖνοι ποιηταί, ὅτινες διολογῶνται καὶ ἀναντίρροτοι πατέρες ἡμῶν, ἐνῶ οἱ πλείστοι ἀποστηθίζουσι πολλοὺς ξένους ποιητὰς, ὑπὸ τῶν ὁποίων δυστυχῶς καὶ ἐπηρεάζονται χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῶσι.

Ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ ὑπουργεῖα καὶ ἀκαδημαίαι ἔχουσιν ἐπίσει χρηματικὰς ἀμοιβὰς ὑπὲρ τῶν περισυναγόντων τὰ μνημεῖα τῆς φιλολογίας τοῦ λαοῦ, καταλλήλοτεροι δὲ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἀπεδείχθησαν οἱ δημοδιδάσκαλοι, οὐχὶ διότι οἱ Εὐρωπαῖοι δημοδιδάσκαλοι εἶναι διανοητικοὶ φωστῆρες, ἀλλὰ διότι ρηταὶ διαταγαὶ τοῖς ἐπιτάττουσιν ὅτι πρωτίστη ἀρετὴ τῆς καθαρῶς μηχανικῆς αὐτῶν ἐργασίας εἶναι οὐχὶ ἡ σχολαστικὴ τῶν κειμένων ἐρμηνεία καὶ παραμάρφωσις, ἀλλ' ἡ πιστὴ οὕτως εἰπεῖν φωτογράφησις αὐτῆς τῆς δημοτικῆς λαλιᾶς.

Πρῶτος ὁ Καποδίστριας, κατανοήσας τὴν ἐξ τοιούτων συλλογῶν φιλολογικὴν καὶ ἐθνικὴν ὠφέλειαν, συμπεριέλαβεν εἰς τὰς περὶ πνευματικῆς ἀναβιώσεως τῆς Ἑλλάδος πρώτας αὐτοῦ ἐδηγίας καὶ τὴν κατὰ τόπους διάδοσιν τῶν δημοτικῶν ἄσματων· ὁ ἐπέληθὼν ὅμως θάνατος αὐτοῦ ἐματαιώσας τὸ τότε τοσούτον εὐκολον ἔργον, διότι καὶ αἱ ποιητικαὶ παραδόσεις ἀκμαῖαι διετηροῦντο εἰς τὰ ἀσματωλικά τάγματα καὶ ὅλος ὁ ἑλληνισμὸς ἀνέπνεε τότε τὸν θερμουργὸν ἀέρα τῶν ἐθνικῶν τραγουδιῶν· τότε καὶ αὐτοὶ οἱ Σοῦτσοι ἔγραψον δημοτικὰ ποιήματα, διότι ἐλάλουν μὲ τὴν καρδίαν καὶ οὐχὶ μὲ τὰ λεξικά, καὶ πρὸ πάντων διότι τὸ νόημα τῆς Νέας Σχολῆς δὲν εἶχεν ἐτι ἐμβολιασθῆ εἰς τὸ ἀκμαῖον δένδρον τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως ὅπως καταμαρᾶνῃ αὐτό.

Ὁ ἐκ τῆς Καποδίστριας γενεᾶς ἐπιζῶν ἀξιοσέβαστος Μάμουκας ἐνέβαλεν εἰς πολλοὺς ὑ-

1. Οὕτω περιφρονοῦνται τὴν ἐθνικὴν ποίησιν καὶ οἱ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως λογιωτατίζοντες στιχοῦργοι ἔγραψαν πολλὰς χιλιάδας στιχῶν, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς πρὸς ἀγαπήσκει· εἰς μάτην οἱ λόγιοι συνάττανται τῆς Νεωτερικῆς Γεωγραφίας (1791) πρότερον, τοὺς τότε λεγομένους ποιητὰς νὰ πᾶσσωσι λογιωτατίζοντες καὶ μισηθῶσι τοὺς δημοτικοὺς ἡμῶν ποιητὰς. «Ἡ γλῶσσά μας εἶναι πολλὰ ἀρμονικὴ καὶ ποιητικὴ, καὶ ὅλα τὰ ἔνα ἔθνη τὸ ὁμοιοῦν, ἡμεῖς μόνον δὲν τὸ ἡξυρόμεν· ἡ ἀμὴ κατὰζομεν μακριὰ νὰ ἴδωμεν τίποτες εἰς τοὺς Ἑλληνοὺς, Ἰταλικοὺς, Φραντζέζικοὺς, καὶ δὲν στοχαζόμεθε πῶς ἡ στιχοῦργία ἡ Ἰταλικὴ, καὶ μάλιστα ἡ Φραντζέζικη, δὲν εἶναι τίποτες συγκρινομένη μὲ τὴν ἐδικὴν μας» (Προσφυγῶν II 17)

πουργοὺς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ματαιωθείσης ἰδέας, ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας τοῦ Χριστοπούλου ἐξεδόθησαν αἱ πρῶται πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους ἐγκύκλιοι πρὸς περισύναξιν τῶν ὑπολειπομένων ἐθνικῶν ποιημάτων· εἰς τὰς ἐγκυκλίους ταύτας ὀφείλονται τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν» καὶ τῇ «Πανδώρα» δημοσιευθέντων ἄσματων καὶ γλωσσариῶν.

Πλὴν τῆς γλωσσικῆς καὶ ποιητικῆς αὐτῶν ἀξίας τὰ ἐθνικὰ τραγούδια ἔχουσι καὶ καθαρὰν ἱστορικὴν σημασίαν, ὡς ὄντα τὰ μόνα μνημεῖα τῆς κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὡς τοιαῦτα δὲ, ἐνῶ πολλοὶ συντελοῦσιν εἰς κατανόησιν τοῦ κατ' ἐπαρχίας τιμαριωτικοῦ βίου, μᾶς χειραγωγοῦσιν εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ ὑποληθάνοντος μίτου τοῦ γενῶς συνδέσαντός ποτε τὰ ἀπὸ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Πόντου μέχρις Ἰστρου καὶ Σικελίας διασπαρμένα λείψανα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ δυνάμενος ν' ἀνεύρῃ τὴν ἀρχικὴν πηγὴν ἐνός ἄσματος εὐκόλως παρακολουθεῖ αὐτὸ ταξειδεῦον ἀπὸ τῆς Κιλικίας λόγου χάριν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Βῆρναν, τὴν Κέρκυραν, οὕτω δὲ ἀνακαλύπτει ὁποίας τροποποιήσεις ὑπέστη ὑπὸ τῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων καὶ τῆς ποιητικῆς καλαισθησίας τοῦ ἐνσαρκωθέντος αὐτοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ πῶς τὸ ἄσμα τοῦτο προσκρούσιν εἰς ἐτι ζωηρότερας τοπικὰς παραδόσεις διετήρησε μὲν τὴν ἀρχικὴν τοῦ στιχοῦ μορφήν, πολὺ ὁμως ἀπέβαλε τῆς ἱστορικῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ τελικῇ συγχευέσει.

Ἐκ τοιαύτης μελέτης θὰ διαφωτισθῶμεν διατί ἡ μὲν Τραπεζοῦς, ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη, αἱ Κυκλάδες καὶ ἡ Ἐπτανήσος εὐμειναν πιστότεροι ἐν τῇ μεσαιωνικῇ παραδόσει, τὰ δὲ κλέφτικα τραγούδια δὲν κατώρθωσαν νὰ πολιτογραφηθῶσιν οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ Ἀευκάδι, τῷ κλασικῷ τούτῳ καταφυγῆ τῶν ἀσματωλῶν, καὶ θὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μυσηριώδη λόγον, δι' οὗ πάντα τὰ ὑπὸ Ἀλβανῶν κατεχόμενα διαμερίσματα στεροῦνται δημοτικῶν ἄσματων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ἰσχυρῶς πολλῆς μελέτης ἀξίον, διότι τοῦτο καὶ μόνον δύναται νὰ πείσῃ τοὺς ἀντιπάλους τῆς δημοτικῆς ποιήσεως ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ποιητικαὶ γλῶσσαι, ὡς καὶ παιητικαὶ φύσεις, καὶ ὅτι ἡ ἀληθὴς ποίησις ἐνός ἔθνους εἶναι ἐχθρὰ ἀσπονδος τῶν λεξικῶν καὶ τῶν ἀπρηχαιωμένων μετρικῶν. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη αἰτία δι' ἣν ἡ πλάσῃ τῶν Βυζαντινῶν γλῶσσα οὐδένα ἀνέδειξε ποτε ποιητὴν, ἐνῶ ἡ φύσις ἡμῶν ποιητῆς, τὸ δὲ πανόημα τῆς Βυζαντινῆς ἰσχυρίας παρυσιάζει τὰς μᾶλλον ποιητικὰς ἀτυμοφάριας ἐν αἷς ἐξῆσάν ποτε ἀνθρώποι.

1. Τὴν στέρωσιν τοῦ Βυζαντινοῦ πνεύματος ἐσημείωσεν αὐτὸς ὁ Δάντης, ἀποδοὺς αὐτῇ εἰς μόνον τὸ πλάστον τῆς γλώσσης αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δάντης ἀν' ἐξηκολούθει γράφων λατινικὰ, δὲν θὰ ἀνεδεικνύετο ὁ θάνατος τῶν Ἰταλῶν ποιητῆς.

ἀμωσώτερος τῶν λαῶν, τοῦ δὲ κανόνος τούτου ἐξαιρέσει ποιῶσιν οἱ Σουλῆται διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἦσαν δίγλωσσοι καὶ ἐψάλλον τοὺς ἥρωάς των ἐν μόνῃ τῇ ποιητικῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ ἐψάλησαν καὶ ἄλλα παθῆματα τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ, ὡς αἱ ἀλώσεις τοῦ Μπερατίου καὶ Γαρδικίου. Ὁσπῆν ὁ Ἄλῆς πασῶς ὠνεϊρεῖσθαι γὰρ ἀθανάτισθαι καὶ διὰ τῆς ποιήσεως, ὁ ἀπλοῖκός τῶν Ἀλβανῶν Ὀμπρίδης Χατζῆ-Σαγρέτης δὲν κατώθωσε γὰρ ψάλη τὸν ἥρωά του ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ πλὴν τῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένου Παληορωμηϊκῆν. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βλάχων, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐντελῶς ἐξελληνισθέντες ἀνεδείχθησαν καλλικέλαδα τῆς Ἑλλάδος περὶ τὰ νῦν, οἱ δ' ἐπιγαλοῦντες τὴν ρωμανικὴν διάλεκτον, ὡς οἱ Βλάχοι Ἀκαρώνες καὶ Ἡπειρώται, μόλις ψελλίζουσι μονότονά τινα μυρολόγια. Ψηλαφήτων πεκμήριον παλαιῶν τῶν δύο τούτων φυλῶν ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως παρέχει ἡ Λακωνικὴ εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Τσαζωνες καὶ οἱ Μανειῆται πρὸ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπηλλάγησαν τῶν Ἀρβανιτοβλάχων, ἀκόμη ὅμως δὲν ἔμαθον γὰρ ψάλλωσιν ὡς ὁ ἄλλος ἑλληνικὸς λαὸς· ἐξαιροῦνται καὶ ἐνταῦθα οἱ Βαρδουμῶται Ἀλβανοί, διότι ἐλθόντες εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ρουμελιώτας, ἀπὸ τῶν μονοτόνων τῆς Μάνης ἰαμβῶν ἐπροτίμησαν τὴν Ρουμελιωτικὴν ποιήσιν διὰ τοῦτο τὰ διασωθέντα ἄσματα τῶν τιμαριωτῶν τούτων τῆς Λακωνικῆς ἀρχοῦνται ἐξ ἐπικλήσεως πρὸς τὰ πουλιὰ τῆς Ρούμελης.

Ἔστι πουλιὰ τῆς Ρούμελης, καταύφια τῆς Μπαρδουμῆς τὸ Μάι, γὰρ μὴ λαλήτετε, ἔτατε ρωμαϊαίε μήν πάτε, τὸ ἔξ Μπαρδουμῆς πέθανε τῆς Ρούμελης τὰ μέρη, κ' ἦσαν τὰ παλληκάρια τοῦ κ' ἐφέραν τ' ἄσματα τοῦ.

Ὅθεν, καὶ ἂν τόσα ἄλλα γεγονότα εἰπετον ἀποδεικνύοντα ὅτι Ἀρβανιτοβλάχοι ἦσαν οἱ καταλαβόντες ποτὲ τὴν Λακωνικὴν τιμαριωχοί, καὶ οὐχὶ Σλάβοι ὡς ἐνομίσθη, ἡ ἐτι ἐπικρατοῦσα ἐν Τσακωνίᾳ ποιητικὴ σιγῇ ἠδυνάτο γὰρ μᾶς πείσει περὶ τούτου, διότι οἱ Σλάβοι ομολογοῦνται ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Ἐκ τοῦ ἐν τῇ Μανειτικῇ μάλιστα ποιήσει διατηρουμένου ἰαμβοῦ δυναμῆθα γὰρ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων, ἐνῶ κατέπνιξεν ἐντελῶς τὴν δημοτικὴν ποιήσιν ἐν τῇ κυρίως λεγομένῃ Τσακωνίᾳ, δὲν ἔσπεσε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατοικῶν τῆς Λακωνικῆς. Μεχρι τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐπικρατῶν χαρακτῆρ τῆς δημοτικῆς τῶν Βυζαντινῶν ποιήσεως εἶναι ὁ ἰαμβος, σπανιώτατα ἀπαντῶντος τοῦ δεκαπεντασυλλάβου ἢ πολιτικοῦ στίχου· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ῥῆμα ἰαμβίζω ἐσήμαινε τότε ἀπλῶς τραγουδᾶ· ἰαμβίζουσιν οἱ ἄσμοι Κων. Πορφυροῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Βυζαντινὸς ἰαμβος διετηρήθη ἰδίᾳ ἐν Μάνῃ, ὡς ἀποκοπέσθαι

διὰ τῆς εἰσβολῆς ἐκείνης τοῦ ἄλλου ἑλληνισμοῦ. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ οἱ Ἀρβανιτοβλάχοι σὺν τῷ χρόνῳ ἐξελληνισθέντες ἐπηρεάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰαμβοῦ τῶν Μανειατῶν, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν πολλῶν διασωθέντων μυθμειῶν τῆς ποιήσεως αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωση τῆς Μορμεθασίας καὶ τοῦ Ναυπλίου, οἱ πλείστοι τῶν Γραικοβλάχων, τῆς Λακωνικῆς ἐγκαταλιπόντες τὴν Πελοπόννησον διεσπάρησαν εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἐπαγγελόμενοι τὸν μισθοφόρον· οὗτοι εἶναι οἱ ὑπὸ τῶν δυτικῶν χρονογράφων φημιζόμενοι Stradioti, Estradiots, ἤτοι Στρατιῶται. Οἱ Ἑνετοὶ Στρατιῶται διατηροῦσαντες μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔτι οὖν ἐξιταλίζονται τὴν βαρβαρῆσαν διασθορὰν τῆς Στρατιωτικῆς γλώσσης δυναμῆθα γὰρ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὰ διάταυ τύπου τότε ἐκδοθέντα, ἀλλὰ νῦν πολὺ δυσεύρετα ποιήματα αὐτῶν, τὰ ἅποια τρῶσθαι ἐφάνησαν περιεργα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος μουσικοῦς, ὡςτε δεκακοτὸ διάσμοι Φλαμανδοὶ καὶ Ἴταλοὶ μουσικοδιδάσκαλοι ἐλάβον τὴν περιέργειαν γὰρ περισηνάεωσι, τοιῶσιν διὰ τῶν χαρακτῆρων τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ ἐκδώσωσιν αὐτὰ ἐν ἐτει 1564. Πλὴν τοῦ μέτρου καὶ αὐτῇ ἡ ὑψὲ τῶν Στρατιωτικῶν ποιημάτων ἀναπολεῖ τὰ τῶν Μανειατῶν ἄσματα, ὡς λόγον ἔχον ἐν τῷ ἐξῆς ἀσπασματι μεγάλου ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κύπρου μυρολογοῦ, δημοσιευθέντος ἐν ἐτει 1572 ὑπὸ τοῦ Στρατιῶτου καπετάν Μανωλῆ Μπλέσι.

E passato sto γεμῶνα, ἔκτωρ ἰαμβοῦ
turneremo al καλοκαίρι, ἰαμβοῦ
con la συντροφιά si bona, ἰαμβοῦ
παλληκάρια c' lion guerrieri, ἰαμβοῦ
ὁ Στρατιῶταις poverelli, ἰαμβοῦ
Unde ἐν τῷ ἄ ἰαμβοῦ
καπετάνιο del στρατεία, ἰαμβοῦ
dove ἔστιν ἰαμβοῦ
Μέξης, ἰαμβοῦ
con Ἀνδρόθεο con Μουστάκη, ἰαμβοῦ
ὁ Πέτρος Μπούας con Στρατιῶταις poverelli, ἰαμβοῦ

Τὴν μικρὰν ταύτην παρέλασιν παρενέβαλον ὅπως ἀποδείξω ὅτι ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποιήσις εἶχει ἱστορίαν, τὴν ὅποιαν πολὺ θὰ διαφωτισθῇ ἢ συναγωγῇ τῶν κατὰ τόπους διασωθέντων ἄσματων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὀποίων ἡ Λυθῆ τὸ

1. Ἰδού τὰ ὄνοματὰ τῶν τοιχοδάντων τὰ Στρατιωτικὰ ἄσματα μουσικοδιδασκάλων Adriano Willaert, Cipriano de Rore, Giaches de Vuert, Andrea Gabrieli, Francesco Bonaldi, Giulio Schiavetti, Anibale Padovano, Costantio Porta, Giulio Renaldi, Daniel Grisonio, Alvise Willaert, Bartolomeo Sponloni, Giulio Fiesco, Pietro Taglia, Vicenzo Bellahauer, Ciosefo de Lucca, Yvo de Vento, Claudio de Correnzio.

2. Οἱ ἐν τοῖς στίχοις τούτοις μνημονευόμενοι εἶναι Στρατιῶται πρὸντες ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Λευκωσίας.

ζήτημα, ἐν ποία ἰδίως ἑλληνικῆ χώρα ἀνεπτύχθη ὁ νῦν ἐπικρατῶν δεκαπεντασύλλαβος ἔθνικος στίχος, τὸν ὁποῖον παρέργως πῶς μετεχειρίσθησαν καὶ τινες τῶν ἀρχαίων ποιητῶν.

Κριτικός τις παρέβλεπε τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα πρὸς τὸν Ὀμηρον. Ὁ ἐν συνόλῳ ἐξετάζων τοὺς ἀνωνύμους τοῦ λαοῦ ποιητὰς ἀνακαλύπτει τοὺς γνήσιους τῶν Ὀμηριδῶν ἀπογόνους οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκδήλωσει τοῦ ποιητικῆ αἰσθηματος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κοινῷ σκοπῷ τῆς ἐξυμνήσεως τῶν ἀγῶνων τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν προαιώνιον αὐτοῦ ἔχθρον, τὸν Ἀσιανόν, εἴτε Τρῶς, εἴτε Σαρακηνός, εἴτε Τούρκος καλεῖται. Ἐκ μόνης τῆς ἱστορίας μαθάνομεν ὅτι ὁ αὐτὸς λαὸς ἔψαλε καὶ τοὺς πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ ἰδίως τοὺς Καταλάνους πολέμους αὐτοῦ τὰ ἄσματα ὁμοίως ἐκείνα, στιγμαία ἐκδήλωσις καὶ δικυμαρτήσις κατὰ τοῦ ξένου ἐπιδρομῆς, ἐντελῶς ἑλησμονήθησαν· ἀλλ' οὔτε ὁ Τραπεζούντιος, οὔτε ὁ Κύπριος, οὔτε ὁ Ρουμελιώτης ἑλησμονήσαν τὰς περὶ τὸν Ταῦρον καὶ τὴν Εὐφράτην πρῶτας τοῦ ἑλληνισμοῦ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Ἀραβᾶς.

Συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἡ δημοτικῆ ἡμῶν ποίησις ἑλληνίζει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πίστει ὁ ἡμέτερος ραψῶδι, μὴ μιμούμενοι τοὺς ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ εὐοπτεύοντες, οὔτε ἀρχόμενοι οὔτε τελευτώντες ἐπικαλοῦνται τὴν ἀντίληψιν τῶν χριστιανικῶν ἀγίων, ἐξ ἐναντίας τὸ ὄνομα τῆς νέας κατ' αὐτοὺς Θρησκείας ἀπαντᾷ τοσοῦτον σπανίως ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασιν, ὥστε ἐξαιρέσεις μᾶλλον ἢ κανὼν δύναται νὰ λογισθῇ. Ἀντὶ τοῦ Διαβόλου παρουσιάζεται ὁ Κύρ Χάρος ὀλοζώντανος μετ' τὴν οἰλογένειαν, τοὺς ἀραχνιασμένους πύργους καὶ τὰ μαυρὰ του ἄλογα. Ὁ Κύρ Ἠλιος τῆς δημοτικῆς ποίησεως δὲν εἶναι ὁ γνωστὸς φωστὴρ, ἀλλὰ ξανθομάλλης κλέφτης διακόπτων πολλάκις τὸν δρόμον του διὰ νὰ ἐπιλήσῃ πρὸς τὰς ξανθὰς καὶ μαυροσπάτας, τὰς ὁποίας ἡ Κυρά Ἠλιαινα καταράται ὅτι σκανδαλίζουν τὸ παιδί της μετὰ τὰ τραγοῦδιά των. Πλὴν τῶν Νεραϊδῶν, τῶν Λαμιῶν καὶ τοῦ Κύρ Βορειᾶ, τοῦ ἐπιλεγομένου Θερακᾶ (Θρακός), οὔτε αἱ κρηναὶ, οὔτε οἱ ποταμοὶ, οὔτε οἱ ἵπποι τῶν πολεμιστῶν ἑλησμονήσαν τὴν παλαιὰν αὐτῶν λαλίαν. Οὕτως ἐξηγεῖται ὁ λόγος τῆς προτῆς δημοτικῆς ποίησις συστηματικῆς καταφασῆς τῆς ἐκκλησίας, οὐ κατὰ τῶν ἰδιωτικῶν ψαλμῶν κανόνες τῶν πρώτων Συνόδων, οἱ κατὰ τῶν δημοτικῶν ἡσράτων φιλιππικοὶ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ αἱ τῶν αἰρεσιάρχων προσπάθειαι ὅπως διαδώσωσι τὰ δόγματα τῶν δια τῶν τραγοῦδιῶν τοῦ λαοῦ. Ἀνεκτικώτεροι οἱ πρώτοι χριστιανοὶ ἐπέριπασιθῆσαν τὴν δημοτικὴν ποίησιν, δι' αὐτῆς μάλιστα ἐψάλησαν οἱ μαρτυρικοὶ ἀγῶνες πολλῶν ἀγίων παλαιῶν συναξάριον διασῶσαν τοιοῦτους στίχους εἰς μνήμην ἐνὶς μάρτυρος, ὑποδεικνύει ὅτι ὁ λαὸς μὴ δυνάμενος νὰ λησμονήσῃ

τὰς ἑλληνικὰς αὐτοῦ παραδόσεις ἐκιδήλωσε τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ, μεταμορφῶν τὸν χριστιανὸν μάρτυρα εἰς παλαιὸν ἥρωα. Ἀποῦ δὲ καὶ αὐτῇ ἡ ἑλληνίζουσα ὑμολογία τοῦ Συνεσίου καὶ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου ἐξώσθη τοῦ ναοῦ, πολλῶ ὀλιγώτερον ἢ θριαμβεύουσα ἐκκλησία ἡδύνατο ν' ἀνεχθῆ τὴν δημοτικὴν ποίησιν, ἥτις διατηρεῖ μέχρις ἡμῶν ὑπόπτα σημεῖα ἔθνομιστοῦ. Ὅστις θέλει δύναται νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἱεροκήρυκας τῆς ἐκκλησίας ἀναθεματίζοντας τὴν δημοτικὴν ποίησιν μέχρις αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ὅλοι γνωρίζουσιν τὸ ψυχροσώτηριον ἐκεῖνο βιβλίον, τὸ καλούμενον *Ἀναρτωλῶν Σωτηρία*, τὸ ὁποῖον μένει εἰσέτι ὡς τὸ ποσοφιλῆστερον τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν φιλευσεβῶν. Ἐν τούτῳ ὁ μοναχὸς Ἀγάπιος ἐπανειλημμένως νοθεύει τοὺς πιστοὺς, ὅτι ἐν ὅσῳ προσηλθύνται εἰς τὰ τραγῳδία, οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας· «χαρῶποιεῖτε τοὺς δαίμονας μετ' τὸν χορὸν καὶ τὰ τραγῳδία καὶ ἐτέρας πράξεις ἑλληνικὰς, καθὼς ἐκονῶν τὸν παλαιὸν καιρὸν οἱ εἰδωλολάτραι. . . Ἀπεχε ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα. . . καὶ ἐξόχως παιγνίδια, χοροὺς καὶ τραγῳδία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέβη νὰ φεύγῃς ἐπιμελῶς».

Ἄλλ' ἂν ἐκ τοῦ ναοῦ ἀπεβλήθησαν τὰ τραγοῦδια, οὐχ ἦτοτο ἔμειναν ἀναραιετον κτήματα τῶν κατ' ἐπαρχίας τιμαριωτῶν, ἦτοι τῶν λεγομένων Ἀρχόντων ἢ Στρατιωτῶν. Ἐκ συναξάριου τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος μαθάνομεν ὅτι τὰ δημοτικὰ ἄσματα ἀπετέλουν τὴν βᾶσιν τῆς στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς τῶν παλληκαριῶν τοῦ τιμαριώτου· αἱ βασιλικαὶ Τακτικαὶ ἐπανειλημμένως προτρέπουσι τοὺς στρατηγούς, ὅπως ἐκλέγωσι καρτάτορας ἢ τραγοῦδιστὰς διὰ νὰ ἀκατεπάδωσι καὶ παρακαλῶσι πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ὡς τοιοῦτους δὲ τραγοῦδιστὰς προτιμῶσιν αἱ Τακτικαὶ τοὺς λεγομένους Ἀρχοντας ἢ Στρατιώτας, τὰ δὲ ὀνόματα ταῦτα δὲν ἐσήμαινον τότε ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐδήλων τοὺς κατ' ἐπαρχίας τιμαριώτας, ἦτοι τοὺς ἀρματολούς.

Ἐκαστον τιμαριωτικὸν φρούριον διετήρει τὰς ποιητικὰς αὐτοῦ παραδόσεις ραψῶδι δ' ἐψάλλον ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς συμποσίοις τοὺς ἄθλους τῶν προγόνων. Ἀραφ ἱστορικός, ἀκμάσας πρὸ τῆς Ὁ' ἑκατονταετηρίδος, συνέλεξεν ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ τὰς περὶ τῶν τιμαριωτικῶν φρουρίων παραδόσεις, τῶν ὁποίων ἀμυδρὰ λειψάνα δύναται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ περιεληθούσαι εἰς ἡμᾶς δημῶδεις μυθοπλαστία, ἐν αἷς περιγράφονται τὰ ἑλληνικὰ κάστρα, ὡς τὸ Δρακοντόκαστρον, τὸ Βρωτόκαστρον, τὸ Ἀγουρόκαστρον.

Παρὰ πάντα ὁμοίως τὰ μεσαιωνικὰ φρούρια ζῶνον ἐπέζη εἰς ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ τὸ Κάστρον τῆς Ὠκίας, τοῦ ὁποῦ ἡ ἄλωσις ψάλλεται ἀπὸ Τραπεζούντος μέχρι Ταινάρου ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ, τῷ αὐτῷ μουσικῷ ἤχῳ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, οὐδέποτε διὰ γυμνῆς φωνῆς, ἀλλὰ

πάντοτε ἐν χορῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἐκα-
στος τῶν Ἑλλήνων, διεκδικῶν ὑπὲρ τῆς ἰδίας
πατρίδος τὸ ὑμνούμενον κάστρον, ἀδυνατεῖ νὰ
σημειώσῃ τὴν τοποθεσίαν αὐτοῦ, ἢ τὴν ἀχίρην
παράσχη ἄλλας τινας ἐνδείξεις περὶ τῆς Ὠριαῆς
διατηρηθείσας ἐν τῇ τοπικῇ παραδόσει. Ὅθεν ἐν
τῇ Ὠριαῆ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ πραγματικῆ τις
πόλις τῆς ὁποίας τὴν ἄλωσιν θεωρήσας ὁ ἔλ-
ληνισμὸς ὡς ἐθνικὸν δυστύχημα διέσωσεν ἄχρῃς
ἡμῶν τὴν ὄδυνήσαν ἀνάμνησιν. Ἀλλὰ πρὶν ἀνα-
ζητήσωμεν ὁποῖον τὸ μυστηριώδες τοῦτο φρου-
ριον, ἔπρεπε νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώ-
στας τῆς Ἔστιας τέσσαρας ἐκδόσεις τοῦ ἄσμα-
τος, ὅπως οὕτως ἐκ παραλλήλου κρίνωσιν τὴν ἀπὸ
Τραπεζοῦτος μέχρι τῶν Κυκλάδων ἡθῶν πα-
ραλλαγὴν περὶ τὰς λέξεις καὶ τὴν ὑπόθεσιν καὶ
ἐπιτιμήσωσι τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἰδέαν πῶς τὰ δη-
μοτικὰ ἄσματα πᾶσιδεύονται ἀπὸ πόλεως εἰς
πόλιν ἀλλοιούνται.

Ἐστία (Τραπεζοῦτος) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Κῆ ὅσοις κάστρου, κῆ ἂν εἶδαν καὶ ἐγρήσιν, καὶ τῶν
τῶν τῆς Ὠριαῆς τὸν κάστρον κάστρον οὐκ ἔσται. Ἰσοκ
Κῆ ἕνα μικρὸν Τουρκικὸν Ρωμηνολόγιον, ἔστι δὲ
ἀδούχην καὶ σπονδῶν παρ' ἑς τὰ χεῖρά του,
κ' ἐγέντο γυναικα βαρυσμένωσα,
τὴν κάστρον τρουγουρίζει καὶ μὴ βολῆται. Ἡ ἡσυχία
— Ἀλλοῦ ἐμὲν τὴν μαύρην τὴν ἀλλοξένονα, ἀρκίμων
παῦ θενὰ παιδοποιῶ τὸν χειμῶν καιρὸν! Ἰσοκ ἔσται
ἀνοιξον, κάστροπόρτιν, πόρτα τοῦ γιாலῦ, ἔσται
ἀνοιξτε νὰ ἐμβαλῶ, Τουρκοὶ διωχθέν με.

Μεσάνοιξεν ἡ πόρτα χίλι' ἐμπήκανε, ἀνέμωσεν
καὶ πρὶν καλοανοίξεν, μύρι' ἐμπήκανε. Ἰσοκ ἔσται
'Απὸ τοῦ παραθύρου κόρη ἐκοίμετο, ἀνέμωσεν
οὐδὲ πέτραν ἐδῶκεν κῆ οὐδὲ μάρμαρον, ἀνέμωσεν
εἰς πᾶλληκροῦ ἀγκάλῃν ψυχομάχων.

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη).

'Ἐ ὅποιο κάστρο κῆ ἂν ἐμπήκα καὶ πουργάτῃσα,
τῶν τῆς Ὠριαῆς τὸ κάστρο κάστρο δὲν εἶν' ἄλλοδ,
ὅπου τὸ παλιόσταν χρόνους δώδεκα ἐπὶ τὸ ἄνω
κῆ ἄλλοις δεκαεσσάρους Τουρκοὶ καὶ Ρωμηνολόγιοι
μόν' ἕνα σκυλὶ Τουρκάκι καὶ Ρωμηνολογῆ
καλόγηρος εἶγιν ῥατα φέρησε.

— Ἀνοιξτε τὰς πόρτας νὰ μπουνο ὠραῖος.
Κῆ ὡσταν ἀνοιξ' ἡ πόρτα, χίλιοι' ἐμπήκανε,
κῆ ὡσταν νὰ καλοανοίξῃ τὴν ἐπίρηναι, ἔσται Ἡ'.

'Απὸ γυαλῆνο πύργου κόρη κρέμναισε, ἀνέμωσεν
οὐδὲ σὲ πέτρα δῶκε, οὐδὲ σὲ μάρμαρο, ἀνέμωσεν
μόνον εἰς ἀγὸρ' ἀγκάλαις ἐψυχομάχῃτε.
Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη).

Ἐστία (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἐστία καλογέραι, τοῦ πατὰ παιδί, ἔσται Ἡ' ἔσται
τὸ κάστρον τριγυρίζει καὶ παρακαλεῖται. Ἰσοκ ἔσται
'Ανοιξτε κ' ἐμένα κ' ἐμένα ὄφρα νῆ, ῥοσται ἔσται
εἶμαι κ' ἐγγαστρωμένη ἐνεῖμαι μνηνῶν παιδί, ἀνέμωσεν
'Ὅσο νὰ παρανοίξουν μπηχανε ἑκατό,
κῆ ὅσο νὰ καλοανοίξουν, δὲν ἔχουν μετρημῶ.

Ἐστία (Κύδωνος) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

'Ἐ ὅλα τὰ κάστρα πῆγα καὶ εἰς ὅλα τὰ βουνά,
τῶν τῆς Ὠριαῆς τὸ κάστρο δὲν εἶδα πουθενά. Ἰσοκ ἔσται
1. Διατρέχουσα τὸν β. α. ρ. ὁ. κ. η. ν. α' τῆς ἐγκυρῆ-
σῆς.

Χρόνους δώδεκα τὸ πολεμοῦσαν, ἀνέμωσεν
κῆ ἄλλους δεκαεσσάρους δὲν ἐμποροῦσαν.

Ἐνα Τουρκὶ Τουρκάκι χήρα γίνηκε
μαύρα φορέθηνε.

— Ἀνοιξτε μου κ' ἐμένα τῆς βαρυμόσῃς
παῦμαι ἐγγαστρωμένη καὶ εἰς τὸν μῆνά μου.
Σὺν ἀνοιξεν ἡ πόρτα, χίλιοι' ἐμπήκανε,
κῆ ὅσο νὰ καλοανοίξῃ δὲν ἐμπεριούτανε.

'Ὅλα τὰ περὶ Ὠριαῆς ἄσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ
λαοῦ, συμφωνοῦντα ὅτι διὰ προδοσίας ἠλώθη τὸ
φρουριον, διαφέρουσιν ὡς πρὸς τινὰ καθέκαστα
ἀφορῶντα εἰς τὸν ἥρωα τοῦ δράματος, διότι τὰ
μὲν παραδίδουσιν αὐτὸν Τουρκοῖν μεταμφιεσθέντα
εἰς καλόγηρον, τὰ δὲ ἐξωμότην Ρωμηνολογῆ με-
ταμορφωθέντα εἰς ἐπίτοκον γυναικα. τὰς ὁμοιω-
σῶσα τὸν προδότην καλόγηρον μεταμφιεσθέντα
εἰς ἐγκυον γυναικα. Πρὸς τοῦτους ἔπρεπε νὰ πα-
ρατηρηθῇ ὅτι ὁ ἀρχικὸς τοῦ ἄσματος ἱάμβος δι-
εφθάρη μὲν εἰς τινὰ μέση μεταβληθεὶς ἡλικία
καὶ εἰς ὁμοιοκαταληξίαν, οὐδαμῶς ὅμως ἀντικα-
τέστη διὰ τοῦ ἰδίου ἀνδρος εἰς τὴν ἐθνικὴν πρό-
σῃν δεκαπεντασυλλάβου στίχου. Τοιοῦτου ὁμη-
ρικοῦ ἱάμβου παράδειγμα διέσωσεν ἡ ἴστος
ῥοία ἐν τῇ περιγραφῇ ἐτέρου γεγονότος ἔχοντος
ὁμοιοτητά τινὰ πρὸς τὴν ἄλωσιν τῆς Ὠριαῆς, ἡ
τοῖ τῆς ἐν ἔτει 824 παραδόσεως τοῦ τιμαριω-
τικοῦ φρουρίου, τῆς Σανιάνας εἰς τὸν αὐτοκρά-
τορα Μιχαὴλ τὸν Τραυλόν.

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

Ἰσοκ ἔσται (Ἰθάκη) ἔστι δὲ Ἰορνησιανή

μιλτων κατώρθωσε ν' άνεϋρη την τοποθεσιαν αϋτου εν τινι πενιγρά κώμη, καλουμένη υπό μεν των Τουρκομένων Έργαν-Καλε, υπό δέ των Τούρκων Άσσάρ-κιλι.

Η πόλις άπλως μνημονευομένη υπό του Στραβωνος καταλαμβάνει σπουδαίαν θέσιν εις τὰ Βυζαντινά χρονικά από του έτους 651 δια τας κατ' αϋτης άλληπαλλήλους εφοδους των Άραβων. Μετά την κατακλήσιν της Καππαδοκίας το Άμωριον θεωρείτο ο τελευταίος προμαχών της Έλληνικής Ασίας κατά του Ισλαμικού χειμαρϋου και ένθ' έσεμνύνετο δια τον πλούτον και την ευημεριαν δέκα περίπου μυριάδων κατοίκων, τὰ δηρυσία κτήρια και πρό πάντων τὰ άπόρθητα τείχη τὰ τοσάκισ καταβαλόντα την όφρυν των καλιφών, έδυσημείτο υπό των όρθοδόξων χρονογράφων «ως πόλις αρετικών, Ίουδαίων και Αθιγγάνων» δια τον άπλουστατον λόγον ότι έξ' Άμωριον κατήκοντο οι τελευταίοι είκονομάχοι βασιλείς.

Εν έτει 836 ο βασιλεύς Θεοφιλος, ευδοκίμως εξακολουθών τον προς τους καλιφας πόλεμον, άνέκτησε και την Σωζοπέτραν και προσηνήχθη άσπλαγγως προς τους αιχμαλωτισθέντας Άραβας και χριστιανούς. Άλλ' ουτε η άλλωσις του άλλως τε ασημάντου τούτου φρουριου, ουτε η σφαγή των γυναικοπαίδων, ουτε άλληπαλλήλοι του Θεοφιλου νίκαι έξηρήσαν τοσούτον τους Άραβας εις έκδικησιν της Σωζοπέτρας, όσον διότι η πόλις αϋτη ην η ιδιαιτέρα πατρις του τότε καλιφου Μουτασέμ. Πρωτην φοράν οι Άραβες ποιηται, λέγει ο Μασούδης, θρηνούντες επί τη πτώσει της Σωζοπέτρας, ύβρισαν τον Άλλάχ άπρακαλέσαντες αϋτον «θεόν φθονέρον».

Ο Μουτασέμ κηρύξας τον έρδον πόλεμον ανήθρυσε παλυσάθμον στρατιάν, την όποιαν άλλοι μεν άκαθιβάθρυσιν εις ημισυ εκατομμύριον, οι δέ μετριώτεροι περιορίζουσιν εις 200 χιλιάδας. Ο Θεοφιλος μαθών ότι το σύνθημα του έκδικητικού καλιφου ην πατρις άπτι πατρίδος, έσπευεν εις προφύλαξιν του Άμωριου, εν ώ έγεννήθη ο πατήρ και έζων πάντες οι συγγενείς αϋτου, νικήσας τους έχθρους παρά το Άρζην, ητοιμάζετο προς νείαν επίθεσιν, ουτε πραδοσία των μισθοφόρων Περσών και επανάστασις εν Κωνσταντινουπόλει ηνάγκασαν αϋτον να όπισθοχωρήσθ. Καίτοι βέβαιος ότι το Άμωριον έχον φρουράν επαρκή και άμυντικας μηχανάς ήδύνατο να ματαιώσθ την άραβικην εφοδον, ουδέν ήπτον φοβούμενος ρη πάθητι η πατρις αϋτου, παρεκάλεσε τον καλιφην ν' άποσπρή επί τη ύποσχέσει πληρωμής μεγάλων δώρων, άλλ' ο Μουτασέμ άπορρίψας τὰ δώρα περιέζωσε την πόλιν.

Η φρουρά του Άμωριου έχουσα επί κεφαλής τον γενναίον στρατάρχην Αέτιον και δώδεκα στρατηγους των ανατολικών θεμάτων άντέστη γενναίως· ο καλιφς άπολέσας 70 χιλιάδας μα-

χητών ητοιμάζετο να λύσθ την πολιορκίαν, ότε προδότης τις, Βοιδάνης ή Βοιδίτης, καλουόμενος, συνεννοηθείς προς τουσαν δια γραμμάτων, επί βελών εκσφενδονίζομένων, τψ ύπεσχέθη την παράδοσιν. Οί Άραβες επίτεθέντες κατά του υπό του προδότου φρουρουμένου πύργου ελευθέρως εισήλθον εις την πόλιν και παρέδωκαν αϋτην εις το πύρ και τον σίδηρον. Έκ των έξήκοντα χιλιάδων αιχμαλώτων οι μεν ήμίσεις άνηλεως έσφαγήσαν, οι δέ υπόλοιποι διεγεμήθησαν εις τὰ άραβικά θεματα.

Η άλλωσις του Άμωριου συνεικίνησε την χριστιανωσύνην διείδικου τροπαριου, αι εκκλησιαί εθρήνησαν το μέγα δυστύχημα, και η ύσπερον δέ θριαμβεύσασα όρθοδοξία, λησιμονήσασα τας κατά της άτυχούς πόλεως προλήψεις, έθέσπισεν να πανηγυρίζεται έκπικώς η μνήμη των εν Άμωριω αιχμαλωτισθέντων. Ως γνωστόν, μεταξύ των αιχμαλώτων τούτων ήσαν και οι δώδεκα στρατηγοί, ο στρατάρχης Αέτιος και άλλοι στρατιωτικοί άρχοντες, προσφανεσι των εικονομάχων βασιλέων, εις 42 συμποσούμενοι ούτοι, άφορ επί έπτα όλα έτη έστένάζαν εν σολετην ήσυχάη, άποπτύσαντες τας προς εξωμοσιαν προτάσεις του προδότου Βοιδίτη, «ταυ έργατου τούτου της άνομίας», έμειναν ακλόνητοι εν τη χριστιανική πίστει και γενναίως ύπέστησαν το μαρτύριον τη 6 Μαρτίου, έπειτω ήμερα της μέγαις ημών εορταζομένης μνήμης «των εν Άμωριω 42 μαρτύρων». Εις κατανόησιν δέ του τότε μεταξύ Άραβων και Έλλήνων μίσθους άρκει το γεγονός ότι, ένθ' η ελληνική εκκλησία ούτως έπίασ την μνήμη των στρατηγών, οι εν τη αϋλή του Μουτασέμ ποιηται έξύβριζον το εν τη άγχώνη κρημάμενον λείψανον του Αετίου.

Τὰ άνωτέρω βεβαίως δεν άρκοϋσιν εις άπόδειξιν ότι το περι του κάστρου της Ωριάς δημοτικόν άσμα άφορα εις την άλλωσιν του Άμωριου· είναι μάλιστα ζήτημα αν ο προμνημονευόμενος Βοιδίτης άλλως παρέδωκε την πόλιν εις τους Άραβας.

Η άρχαιότερα περι της άλλώσεως του Άμωριου εκθεσις, ήτοι ο υπό του συγγρόνου Έρωδιου συγγραφεις βίος των 42 μαρτύρων, αναγράφει το γεγονός τούτο ως άπλήν μόνον φημην «τις των του ήμετέρου στρατου άρχων ποτε γεγονώς (όν φασι και προδότην της μεγάλης έκείνης πόλεως του Άμωριου γεγονήσθαι), έξαρνος της Χριστου πίστεως και των Σαρακηνών μύστης, την έπωνυμιαν Βοάδης» Πλήν του Σύρου Βλαβεράτου, άλλως διηγουμένου τὰ κατά τον Βοιδίτην (Βοδιν), ο μεν Αράψ χρονογράφος Μασούδης ονομάζει τον προδότην Λάβη ήτοι Λέοντα, ο δέ Άρμένιος Μιχαήλ ο Μέγας, Γζόρξ, ήτοι Γεώργιον. Έτέρα θυως έχθρική πηγή όλως διαφόρως τὰ κατά την εκπόρθησιν του Άμωριου έξήπαρουσα συμφωνεί παραδόξως προς την εν τψ Κά-

στροφῆς τῆς Παιᾶς διαφυλαχθεῖσαν παράδοσιν περὶ ἀλώσεως τῆς πόλεως διὰ νεανίου Τούρκου (Τουρκάκη) μεταμυσθθέντος εἰς χριστιανὸν καλόγηρον· καὶ ἡ παράδοσις αὕτη φαίνεται πιθανώτερα, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ Ἀμορίον περιεκλείε τῷτε πολλὰ μοναστήρια, τὰ ὅποια ὁ προμνημονευθεὶς Ἀρμένιος Μιχαὴλ ἀναβιάζει ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἴσως εἰς χίλια, πλήρη θηλικῶν μοναχῶν, τὰς ὁποίας ὁ καλῆς ἐνύμφευος πρὸς τοὺς ὑπηρετὰς αὐτοῦ, καὶ τὸ στανικὸν

Κατὰ τὸν Μασουδὴν, ἐπὶ τοῦ ἐκπορθήσαντος τὸ Ἀμορίον καλῆς κατετάχθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ μουσουλμανικῷ στρατῷ καὶ Τουρκόμισθοφάροι. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως, σάντα ἡ χρονολογεῖσθαι ἢ πρῶτη ἐποποιία τῶν σημερινῶν Τούρκων, ἥτοι οὐ λεγομένη ἀθλοιστρῶν Σατζίδ Βαθάλ, τοῦ Τουρκουάνου Ἡρακλέους, ἐποποιία ἐν τῇ ἡμετέραν ἀμυλλὰται πρὸς ἄσθεσον δίσαν χριστιανικοῦ αἵματος.

Ὁ περίηγητις Ἀμυλλῶν, ὅστις, πρῶτος, ὡς ἐρρήθη, ἀνεκάλυψε τὴν ἀποθεσίαν τοῦ ἐκτρανημένου Ἀμορίου, ἀναβάσει τὸ Ἀρκαίον ὄρος τῆς Καππαδοκίας εὖρε παρὰ τοῖς ἐκταύθαι καταικῶσι Μουσουλμάνοις ζωσῶν ἐπὶ τὴν περὶ Βαθάλ παράδοσιν. Κατὰ παράδοσιν δὲ σύμπτωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἔκειτο ἡ ὁμώνυμος τῶν Παυλικιανῶν πόλις ἢ Ἀργαῶν, κεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀμυλλῶν ἐκπορθῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ τῶν Ἑλλήνων Ἡρακλέους, τοῦ ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει περιλαλήτου Διγενεὸς Ἀκρίτου. Ἀγνοῶν ὁποῖαν σχέσιν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ πάλαι Παυλικιανοὶ πρὸς τὸν Βαθάλ, συνιστῶ τῆν ἐξακρίβωσιν τοῦ πολὺ περιέρχου τούτου ζήτηματος εἰς τοὺς περὶ τὰ μεσαιωνικὰ ἀρχολογούμενος.

Κατὰ τὴν Τουρκικὴν ἐποποιίαν, ὁ Σατζίδ Βαθάλ ἔλκων τὸ γένος ἐξ αὐτοῦ τῶν προφθῶν Μωάμεθ, ἦν υἱὸς τοῦ Χουστὰν ἀρχιστρατήγου τῶν ἡμερῶν τῆς Μελιτινῆς. Διαπρέφας εἰς αὐγεῖας κατὰ τῶν Βυζαντινῶν χωρῶν ἐπίδραμας ὁ Χουστὰν ἐφορευθῆ ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος Μιραήλ ἡγεμόνας τοῦ Ἀμορίου (πιθανῶς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἀμορίου). Οὕτως ἀποφανισθεὶς ὁ Βαθάλ ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ἀβδουλσαλάμ, ὅστις, ὡς ἄλλος Ἐδουθεὺς, ἐκάκωσε καὶ εἰς πολλοὺς ὑπέβαλεν ἄθλους τὸν Τουρκουάνον τοῦτον ἥρωα.

Τὰς ἰδιοτρόπους διαπαγὰς τοῦ θεοῦ τῶν ἐκπληρῶν καὶ τῶν φορευθέντα πατέρα ὁ Σατζίδ ἐκδικούμενος, ἐπέτρεξε τὰς μεταξὺ Μελιτινῆς καὶ Ἀμορίου χώρας, ἐξανδραποδίζων μοναχοὺς καὶ ὄρας ἡγεμονίας, πυρπολῶν φρουρία καὶ ὡς ἄλλοι αἰμακαρῆς πίνων αἵματα χριστιανῶν. Μεταξὺ τῶν κατορθωμάτων τοῦ μνημονευθεῖται καὶ τὸ ἐξῆς ἀφορρῶν βεβαίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψαλλομένην ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῆς Ὀρᾶς. Τὸ Τουρκικὸν ἔπος ἀθλίως διακενασθὲν ὑπὸ νεωτέρων μυθοπλαστῶν οὔτε χρονολογίας ἀναφέρει,

οὔτε διήματα γὰρ ἐκ τῆς σεκᾶς ὅμως τῆς διηγήσεως δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν ὅτι τὸ ἀλῶθῆν φρουρίον ἦν εἰς τῶν πύργων τοῦ Ἀμορίου, καὶ ἡ ἀρπαγείσα ἡγεμονία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τοῦ λαοῦ περιεδομένη ἐπὶ κόρη, τὴν ὁποῖαν εἰς τῶν κωδικῶν τοῦ Τουρκικοῦ ἔπους ἀνομάζει ἀδελφὴν τοῦ προμνημονευθέντος ἀρχοντος τοῦ Ἀμορίου Μιραήλ. Ἡμερᾶν τινὰ ὁ Σατζίδ ἰδὼν σκυθρωπάζοντα τὸν θεῖον αὐτοῦ ἠρώτησε περὶ τοῦ αἰτίου τῆς μελαγχολίας· ὁ Ἀβδουλσαλάμ πρὸ ἀπεκρίθη· Ἐν ταύτῃ τῇ ἰδῶν ἐστερηθῆναι τῆς καρδίας μου ἡρόδος αὐτῆ, ὡς βιλέπετε, ἄγει εἰς φρουρίον τι ἐνθα βασιλεύει ὁ καλούμενος Σαραβίλ· εἰς τὸ φρουρίον τοῦτο παρὶ τὴν Βανὺ Ναρὺς (Κυρία Νεόχρονος) θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνας κούτου· αὐτῆς ἡμεῖς τῶν σὺδέσπετε· θὰ ἐξαιρηθῆ ἀπὸ τῆς μητρὸς μου. — Μείνε ἐδῶ καὶ κρύφθητε μέχρι τοῦ πέπεισπρέφωσιν εἰπὲν ἀμέσως ὁ Σατζίδ· νοππὶ κόμα πὸ Ἑλληνικὰ περιβιθῆθῆς ἐκασμάτα καὶ εἰς χριστιανικὸν καλόγηρον μετὰ ἀρρωθῆς ὁ Βαθάλ ἐλάβε τῆν πρὸς τοῦ φρουρίον ἀγούσαν ὁδὸν ἀναβάσει εἰς τὴν κορυφὴν λαφουρῆς ἰδιεκήρισε τὸ φρουρίον, τοῦ ὁποῖου αἱ ἐπάλλεσι προσήγγιζόν εἰς τὸν οὐρανόν· ἀπρὸ τοῦ κάστρου ἐφηπλοῦτο οὐραῖος λειμῶν, ἐν ᾧ κατεσκήνου στρατὸς 6,000 περιποῦ ἀνδρῶν. Ἀνὴρ τις Ταγανὸς καλούμενος τοῦ Σαραβίλ ὁ Βεζίρ, ἐφρουρεῖ τὸ κάστρον. Ὁταν εἰς τοῦτο ἐπλησίασεν ὁ Σατζίδ, ὁ Ταγανὸς ἦλθεν εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ μετὰ τεσσαράκοντα μοναχῶν. Τὸν ἠρώτησαν τίς ἦτο; — Εἶμαι ὁ Ἀκακὺς (Ἀκάκιος) υἱὸς τοῦ καλογήρου Βορᾶ· πολὺ ἐμελέτησα τὰς Γραφὰς καὶ πολλὰς ἐν τῷ βίῳ ὑπέστην κόουχίας. — Πρόσεγε, μήπως εἰσὶ ὁ Βαθάλ! ἀνέκραξεν ὁ Ταγανὸς. — Πρὸς τίνα με προσομοιάεις! ἀνεώνησεν ὁ Σατζίδ, καὶ εὐφώνως ἀπαγγείλας ρητὰ τινὰ τοῦ Εὐαγγελίου προσεποτήθη τὸν ὠρτισμένον καὶ ἐσάφη διὰ νὰ φύγῃ. Ἀλλ' οἱ μοναχοὶ τὸν ἐκράτησαν κραυγάζοντες· Ἐξ οἴου ἐκτίσθη ἡ πόλις αὕτη, τοιοῦτος τῆς πιστεῶς ἀστὴρ δὲν μᾶς ἐπεσκέφθη· διατὶ νὰ τῷ λαλήσῃς τὸσον πικρὰ καὶ θλίψῃς τὴν ἀγαθὴν καρδίαν σου;

Εἰς τὰς ἐπιτιμήσεις ταύτας ὁ Ταγανὸς ἔπεσεν εἰς τὰ γόνατα καὶ ἐζήτησε συγγῶρσιν ἀπὸ τοῦ Σατζίδ, ἐν συνουσίᾳ τοῦ ὁποῖου εἰσῆλθον εἰς τὸ κάστρον.

Μέχρι βαθείας νυκτὸς συνδιελέχθησαν καὶ συνεζήτησαν περὶ πολλῶν· οἱ μοναχοὶ νικηθέντες ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας τοῦ Σατζίδ, τὸν ἀπειρητήσαν ὅπως κατακλιθῶσι. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνάστα ἦλθεν εἰς τὸν θάλαμον τοῦ Ταγανοῦ, καὶ ἠύχως ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν του, ἐσάφεν ὑστερον καὶ τοὺς 40 καλόγηρους. Παρητήρησας ἐν τῇ αὐλῇ κίνησιν ἀνθρώπων, ἠρώτησε καὶ ἔμαθεν ὅτι ἐφθασεν ὁ υἱὸς τοῦ Ταγανοῦ Μιρβαῦς (Μαυριανός;) λεγόμενος. Ἠρώτησεν ἕνα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ κατ'ὅκει ἡ Ναρὺς

Βανού, διότι είχε κατεπίρυσαν ἀγγελίαν νὰ τῇ διαβιβάσῃ.— Ἄλλ' αὐτὴν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ ἴδῃ· εἶπε εἰς ἐμὲ τὸ μήνυμα, καὶ ἐγὼ τῆς τὸ ἀναγγέλλω, ἀπεκρίθη ὁ ὑπηρέτης.— Πλησίασε, τῷ εἶπεν ὁ Σατζίδ. Καὶ ἀρπάσας αὐτὸν ἐπνίσε καὶ ἐξεσφενδόνισεν ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων.

Μετὰ τοῦτο εἰσελθὼν εἰς τὸ Κάστρον, εἶδε θρόνον χρυσοπόρφυρον, καὶ ἐπὶ τούτου ἐξήπλωμένην καὶ κοιμωμένην τὴν Ναρούζ Βανού· ὠμοίαζε πρὸς τὴν ἐξαστραπτουσαν σελήνην, ὅταν ᾔηται πλήρης. Τὴν ἐξύπνησεν, ἐκείνη δὲ τρομαξάσα ἠθέλησε νὰ κραυγᾶσῃ· ὁ Σατζίδ τῇ εἶπε.— εἶμαι ὁ Βαθάλ, καὶ μὴ φωνάζῃς, διότι διαμελίζω τὸ σῶμά σου. ἤρχισε νὰ τρέμῃ ἡ κόρη, αὐτὸς δὲ δέσας καὶ θεῖς φίμωτρον εἰς τὸ στόμα αὐτῆς τὴν κατεβίβασεν ἀπὸ τοῦ τείχους· ἐκαὶ εἰδὼν ἵππον ἔτοιμον ἐπήδησεν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ οὕτω περὶ τὸν ὄρθρον ἐβίβασεν εἰς τὸ μέρος ἐνθα τὸν περιέμενον ὁ Ἀβδούλ σαλάμ. Οὗτος ἰδὼν τὴν κόρην ἐχάρη μεγάλως, καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια τοῦ Σατζίδ. Ἐκτοτε τὸ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν μίσος τοῦ θεοῦ ἠφανίσθη, καὶ ὁ Ἀβδούλ σαλάμ ἐγένετο δοῦλος πιστότατος τοῦ Βαθάλ.

Ἐν Παρίσιος. **ΑΝΕΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**
[Μυθιστόρημα Ἐκτορος Μαλο βραβευθὲν παρὰ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μετάφρασις Α. Ρ. Ραγκαζῆ].

ἸΣΤ' **Εἰσόδος εἰς Παρίσιον.**

Ἀπείχομεν πολὺ ἀκούη ἀπὸ τὰ Παρίσιον. Ἐκινήσαμεν ὅμως, καὶ διετρέχομεν ὁδοὺς χιονοσκεπεῖς, περιπατοῦντες ἀπὸ πρωίας μέχρις ἑσπέρας, καὶ ἔχοντες κατὰ πρόσωπον τὸν ψυχρὸν βορρᾶν.

Πόσον θλιβεραὶ ἦσαν αἱ μακρὰ αὐτὰ ἡμέραι τῆς ὁδοπορίας! Ὁ Βιτάλης ἐπροπορεύετο, ἐγὼ ἠκολούθουν, καὶ ὁ Κάπης ἔβαινεν ἐπὶ τὰ βήματα μου.

Οὕτως ἐβαδίζομεν κατὰ σειράν, λέξιν μὴ προφέροντες ἐπὶ ὥρας ὄλας, κυανοῦν ἔχοντες τὸ πρόσωπον ἐκ τοῦ ἀνέμου, ὑγροῦς ἔχοντες τοὺς πόδας καὶ γυμνὸν τὸν στόμαχον· καὶ ὅπου διηρόχόμεθα, ἴσταντο οἱ ἄνθρωποι καθ' ὁδὸν καὶ μᾶς ἐβλεπον.

Βεβαίως παράδοξοι ἰδεαὶ τοῖς ἦρχοντο κατὰ νοῦν. Ποῦ ὁ μέγας αὐτός γέρον ἐφερεν ἄρά γε τοῦτο τὸ παιδίον καὶ τούτον τὸν σκύλον;

Ἡ σιωπὴ πολὺ μ' ἐθλίβεν· εἶχον ἀνάγκην ὁμιλίας, διασκεδάσεως τοῦ νοός μου· ἀλλ' ὁ Βιτάλης, ὅταν τῷ ἀπηύθυναν τὸν λόγον, μοι ἀπάντητα βραχυτάτα πάντοτε, καὶ χωρὶς νὰ μεταστρέψῃ τὴν κεφαλὴν.

Εὐτυχῶς ὁ Κάπης ἦτον κοινωνικώτερος, καὶ πολλάκις, βαδίζων, ἤσθανόμην εἰς τὴν χειρὰ μου τὴν ἐπαρὴν γλώσσης ὑγρᾶς καὶ θερμῆς, τῆς γλώσσης τοῦ Κάπης, ὅστις μ' ἔληγες θέλων νὰ μ' εἴπῃ·

— ἤξεύρεις, ἐδῶ εἶμαι ἐγὼ ὁ Κάπης, ἐγὼ ὁ φίλος σου.

Καὶ τότε τὸν ἐθώπευσον ἐλαφρῶς, χωρὶς νὰ σταθῶ.

Ἐφαίνετο δ' ἐπίσης εὐτυχῆς διὰ τὴν ἐνδειξίν παύτην τῆς ἀγάπης μου, ὅσον ἐγὼ διὰ τὴν ἐδικήν του. Ἐνοστομῆν ἄλλήλους καὶ ἀντηγαπᾶσθεθα.

Δι' ἐμὲ ἦτον ὁ Κάπης στήριγμα, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι στήριγμα τῷ ἡμῶν κ' ἐγὼ. Ἡ καρδιά μου δὲν εἶναι ἤττον εὐαίσθητος τῆς καρδίας παιδίου.

Αἱ θωπεῖαι δι' αὐταὶ τοσούτον παρηγόρησεν τὸν Κάπην, ὥστε νομίζω ὅτι δι' αὐτὰς ἐνίστη ἐλπιόμην τὸ θάνατον τῶν συντρόφων του. Ἡ δύναμις τῆς ἕξεως ὑπερίσχυε, καὶ διὰ τοῦτο ἴστατο τότε εἰς τὴν ὁδὸν περιμένων νὰ ἐλθῇ ὁ λόγος του, ὡς ὅτε ἦτον ὁ δεκανεὺς του, καὶ καθῆκον εἶχε νὰ τὸν ἐπιθεωρῇ. Ἀλλὰ τοῦτο διετήρει δευτερολέπτα μόνον, καὶ ἔπειτα ἠμνήσει του ἀφηνίεστο, ἀνέπολει διατὶ ὁ λόγος δὲν ἤρχετο, καὶ προτρέχων ἠτένιζε τὸν Βιτάλην ὡς ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν του ὅτι αὐτὸς δὲν ἐπέβαινε. Ἄν ἡ Ἀόλση, ἂν ὁ Ζερβίνος δὲν ἤρχετο, ὁ λόγος ἦτον ὅτι δὲν ἐμελλον ποτὲ πλέον νὰ ἐλθῶσιν. Ἐλεγε δὲ τοῦτο δι' ὀφθαλμῶν τοσούτον ἐκφραστικῶν, δυμιλούντων καὶ νοσηρῶν, ὥστε συνεστέλλετο ἐκ θλίψεως ἢ καρδία μᾶς.

Τοῦτο δὲν συνετέλεον πολὺ εἰς τὸ νὰ φαιδρύνῃ τὴν ὁδοπορίαν μας, καὶ ὅμως ἀνάγκην διασκεδάσεως εἶχομεν πολλήν, ἐγὼ μάλιστα.

Παντάχθ' ἐπὶ τῶν πεδίων ἠπλοῦτον λευκὸν σάβανον γλόφος. Ἥλιος δὲν ἐφαίνετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἡ ἡμέρα ἦτον κίτρινωπὴ καὶ ὠχρά. Βίς τοὺς ἀγροὺς οὐδεμία κίνησις, οἱ χωρικοὶ οὐδαμοῦ εἰργάζοντο· οὔτε χειμετισμοὶ ἵππων ἠκούοντο οὔτε βῶν μυκηθμοὶ, ἀλλὰ μόνον κρωγμοὶ κοράκων, οἵτινες εἰς τοὺς γυμνοὺς κλάδους καθήμενοι, ἐφώναζον ὅτι πεινώσι, καὶ δὲν εὐρίσκον ποῦ νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν γῆν πρὸς ζήτησίν τινων σφαλῆκων. Βίς τὰ χωρία οὐδεμία οἰκία ἠνοιγετο, ἀλλὰ παντοῦ ἐρημία, παντοῦ σιωπὴ. Τὸ ψυχρὸς εἶναι δοιοῦ, καὶ ὅλοι κἀθῆνται παρὰ τὴν ἐστίαν, ἢ ἐργάζονται εἰς τοὺς κεκλεισμένους σταύλους ἢ ἀχυρῶνας.

Ἡμεῖς δ' εἰς τὰς τραχεῖας ἢ τὰς ὀλισθηρὰς ὁδοὺς χωροῦμεν κατ' εὐθείαν, χωρὶς ποτὲ νὰ ἰστάμεθα, καὶ χωρὶς ἄλλης ἀναπαύσεως πλην τοῦ νυκτερινοῦ ὕπνου· εἰς ἱπποστάσιον ἢ εἰς μάνδραν, καὶ ἔχοντες τευάχιον μόνον ἄσπου, καὶ αὐτὸ λεπτότατον φεῦ! διὰ τὴν ἑσπερινὴν μᾶς ἐστίασιν, ἧτις συγχρότως εἶναι τὸ γεῦμά μᾶς καὶ τὸ δεῖπνόν μας. Καὶ εὐτυχῶς λογιζόμεθα

1. Die Fahrten des Sajjid Bathal, τόμ. I, σελ. 85.